

**N I E U W E
N E D E R L A N D S C H E
B I B L I O T H E E K ,**

W A A R I N
B E O O R D E E L I N G E N
E N
B E R I C H T E N
V A N .
V E R S C H E I D E N E B O E K E N

E N
K L E I N D E R E G E S C H R I F T E N
B E N E V E N S E E N I G E
M E N G E L S T U K K E N ,

W O R D E N O P G E G E E V E N .
Alles tot bevordering van *Gelèrdheid* en *Keetenfchappen*
en voornaamelijk ingerigt tot *Bevestiging* en *Verdediging*
van den *Chriftelijken Godsdienst* in 't gemeen, en van
den *Gereformeerden* in 't bijzonder.

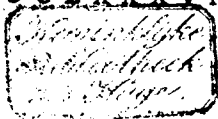
Candide et Modeste.

Zesden Deels Tweede Stuk.

Gedrukt te ROTTERDAM,
En te bekomen
Te AMSTERDAM,
Bij MARTINUS DE BRUYN,
In de Warmoesstraat, het zesde Huis van de Vischsteeg,
Noordzijde.

M D C C L X X V I .

zijnen vijand MENZIKOF, wederom naar Petersburg te rug ontbooden, en in haaren vorigen luister hersteld werd; hij bleef intussehen met de zijne in deeze woeste landstreek, om aan zijne voorbij zijnde gelukkige tijden met groote droefheid en hartzeer te gedenken.

Beschrijving en natuurlijke Historie van den Neushoorn, die eenige jaaren lang, in de Koninglijke Diergaarden te Versailles levendig bewaard is; uit het Hoogduitsch van den Heer Profesfor HENDRIK SANDERS.

Toen ik in de maand Junij en het begin van Julij des jaars 1777 te *Versailles* was, nam ik dikwijls in den vroegen Morgenstond het onschatbaare genoegen, om in het Koninglijk Park, langs de gegraveene Vaart, in de Schoone Laanen, de zuivere lucht in te ademen, en mijne wandeling naar de Diergaarden te richten. Een duizendvoudig alleraangenaamst concert van Vogelen, laat zich uit de groene takken der boomen hooren. Speeljagties bedekken het water; de Veldhoenders loopen in den weg, en in de Diergaarden zijn de schoonste, de grootste en de vreeslijkste Dieren uit *Afrika*, *Aste* en *Amerika*. Menschen ziet men in den ochtendstond in deeze bekoorlijke strek niet veel; de voornaame en vermogende Franschen beginnen den dag niet vroeg; zij zijn liever bestendig krank, en liggen den Arts in de armen, dan dat zij zich uit het gewoel der groote waereld zouden willest losmaken, en de natuur volgen. — Voor mij was het altijd een aangenaam tijdstip, wanneer ik juist in de Diergaarden aankwam, terwijl men de vreemde Dieren voedde. De Neushoorn, of Rhinoceros, trok bijzonder mijne opmerkzaamheid tot zich. Ik heb zeer veele berichten daar van gelezen, en ben echter omtrent veele dingen nog niet volkomen zeker. Ook kon ik mij geene tekening erinneren, die de gestalte des diers recht uitdrukt. — Ik wil derhalven kortlijk verhaalen, wat ik zelf meer dan eenmaal onderzocht, waargenomen en uitgevorsch heb.

De Neushoorn in *Versailles* is uit *Bengalen*, bereidstien jaaren oud, kwam in zijn tweede jaar herwaard, is een manneken, en gebruikt ieder dag tot zijn voedsel twee honderd pond. Men voedt hem met hooi, gras, haver,

zc.

zemelen en meel. Hij woont in een eigen huis, maar Neges zomers bijna altijd in eenen modderachtigen kuil geheel verzonken, en verschrikt, wanneer hij na veel stooten en drijven 'er eindelijk uitkomt, allen, die het nog niet gezien hebben. — Het dier heeft hier veel meer vrijheid, dan het onder de handen der geenen heeft, die veelligt zoo een dier in vreemde Landen invoeren. Men ziet het meer, vrijer en ongedwongener werken. Behalve de gewoone spijs, die voor het zelve bestemd is, krijgt het nog daagelijks zeer veel van Vreemdelingen; en zijn hof is groot genoeg, dat het vrijelijk kan rond loopen, zoo dikwijls het zijnen modderachtigen waterpoel wil verlaten.

De Tandens. Wanneer ik zeggen zal, 't geen ik, zonder mij iets in te beelden, zonder te zoeken; 't geen ik vooreen wist, gezien hebr, zoo moet ik getolgen, dat het dier in 't geheel geen tanden heeft, die zich laten tellen en op de gewoone wijze bendemen. — Snijtanden heeft het zekerlijk niet; ik heb ook niet het geringste spoot gezien, waar uit ik besluiten kon, dat zij hem uit waren gevallen. Men ziet noch onder noch boven tanden op die plaatsen, daar de snijtanden moesten zitten; maar aan de zijden, ter plaats, daar anders bij de overige dieren de zoogenaamde hondstanden zitten, niet recht van vooren, maar reeds taamlijk verre in het kaakebeen achterwaard, zit aan iedere zijde een lang stuk been, welk voor een tand te lang is, en nothans geene afdeelingen in bijzondere stukken of tanden heeft. Reeten ziet men daar in; maar dat zijn geen tusschen ruimtens, geene grenslijnen van enkele tanden; maar zij zijn in 't weezen van het been zelve, hoewel zij 'er ook niet diep ingaan. — Verder naar achter ziet men in beide de kaakebeenen onder en boven weder zoo een hoekig beenstuk, doch zonder dat men de enkele tanden daar aan kon onderkennen. — De ontledkunde moet het beslissen, of ieder van deeze beenstukken werkelijk uit meer bijzondere, enkele, verdeelde tanden bestaat. — Wanneer PALLAS en SCHROEK inderdaad kaakebeenen van Rhinocerosen hebben, in welke holigheden, waar in tanden gezeten hebben, te zien zijn, wil ik zulke groote waarneemers niet tegenpreken; maar zonder een dergelijk bewijs in handen te hebben, zal men in den mond van eenen leeyendigen Neushoorn nooit tanden

den kunnen tellen. (*) — De groote Maaker der Natuur is buiten twijfel aan enkele tanden niet gebonden. Hij heeft slechts aan dit lid zoo menigvuldige verscheidenheden te kost gelegd, dat ook deeze inrichting niet onwaarschijnlijk kan voorkomen. — Tot de verscheurende en vleescheroetende dierun behoort het zekerlijk niet; maar het komt in veele zeden en gewoonten met het Zwijn overeen.

De

(*) Deeze wensch van den Heer SANDERS is reeds, ofschoon niet door de Heeren PALLAS en SCHREBER, welken hij hier noemt, maar echter door eenen niet min kundigen Natuuronderzoeker, den Heer ANDREAS SPARMAN, vervuld. Deeze geleerde Natuurkenner heeft op de reize, welke hij van de Kaap de goede Hoop te land tot het Land der Kafferen toe gedaan heeft, veele Rhinocerosen gezien, gejaagd, ook meer dan eenen ontleed, en eene ontleedkundige beschrijving van dat merkwaardig diert gegeven. Nopens de tanden schrijft hij, dat hij bij twee oudere Rhinocerosen, aan iederé zijde, in ieder kaakebeen zes, maar bij een' jongeren Rhinoceros niet meer dan vijf tanden of kiezen, gevonden had; doch bij den laatste hadt hij inwendig in den mond noch de merkteekenen van twee anderen aan weerskanten waargenomen, van welke de voorste begonnen had ten voorschijn te komen, terwijl de achterste bijna noch geheel onder het tandvleesch verborgen was, waar uit hij te recht besloot, dat een gantsch volwassen en oude Neushoorn zeven tanden of kiezen in ieder kaakebeen, en dus over 't geheel agt-en-twintig tanden heeft. Men zie deszelfs merkwaardige Reize naar de Kaap de Goede Hoop, de Zuidzee en rondom de waereld, doch voornaamlijk in de Landen der Hottentotten en Kafferen van 1772 tot 1776., II. Deel, XIII. Hoofdstuk, 1. Afd.; welk fraaije Werk in 't kort bij den Uitgever deezer Nieuwe Nederl. Bibl. in 't Nederduitsch zal te bekomen zijn. — Hier mede stemt volkomen het Bijvoegsel tot de Natuurlijke Historie van den Rhinoceros, welk de Hooggeleerde Heer Professor ALLEMAND in het zesdende Deel van de Nederd. overzetting der Natuurlijke Historie van de Dieren des Graaven DE BUFFON, bladz. 1 tot 7., uit de aantekeningen van den Heer Kolonel GORDON, geplaatst heeft. Daar leest men uitdruklijk, bladz. 4. „De Rhinoceros heeft in 't geheel agt-en-twintig tanden; enz.“ Dus is het eene uitgemaakte zaak, dat het geen, 't welk de Heer SANDERS in den mond des Rhinoceros voor een enkel dicht been aangezien heeft, zulks niet is, maar dat het inderdaad uit verscheidene, bijzondere op zich zelven staande tanden bestaat. *Stant. van den Nederd. Vert.*

Vide Deel Mengelst. No. 4.

I

De Tong. In het onderste kaakbeen is tusschen de twee tanden eene weeke roodachtigheid van vleesch, en getukt dezze is de tong. — Zij is geene ruuwe hekel, gelijk MULLER zegt; — maar een zeer zachte witte, naamlijk gladde, vleeschachtige lap, aan welks meet in't midden, wanneer het dier de tonguitsloekt, eene kleine spitse bemerkten kan. Het dier moet zemen zeer sterkten spraak hebben. De tong zelve is groot, breed en heeft niet de geringste ruutheid, noch stekels, noch spitzen. De kaakbeenen zijn zeer breed, en de geheele huid, welke van buiten zeer vol oneffenheden is, is inwendig gantsch week, zacht, en buitengewoon gevoelig.

De Lippen. Zij zijn breed, rondachtig, van boven als met puisten bezet, en van onder vol ronde klieren. De onderste is breeder; de bovenste is uitgesneden, en heeft in 't midden, op gelijke wijze genoegzaam als de olifant aan het uiterste van zijnen neus, eene foort van vingers, eene zeer gevoelige en beweegbaare verlenging, welke uitgestrekt en te rug getrokken kan worden. Het dier vat daar mede aan, betasten onderzoekt daar mede alles. — Deeze vinger is de zitplaats van het allerfijnste gevoel. Wegens de dikke huid is veeltigt uitgenomen de tselheden, aan het ligchaam geen plaats, alwaar het dier zoo een sterk gevoel heeft.

De Neusgaten. Deeze zijn drie vingers breed van het uiterste punt der lippen afgelegd, zijn wijd, maaken boven een' halven cirkel uit, en hebben inwendig eene zeer weeke, zachte, gladde en gevoelige huid. Doch het dier het zich in den neus nog eer berasten, dan aan den vinger der bovenste lip. Het kan de neusgaten geweldig opblaazen, en wederom laten zinken.

De Hoorn. 't Geen hier de hoorn zal geheeten worden, is eigenlijk eene groote beenharde, met geene huid overtrokkene plaats, langer dan mijn span, en ook meer dan eene span breed. — Deeze verharde plaatsen begonnen in de breedte van twee vingers, boven de snuit of de bovenste lip. Achter was de hoorn omtrent drie vingers breed hoog; dan volgde 'er eene verdieping, welke zich naar de oogen aan beide zijden uitstrekke. Boven deeze holte was weder eene rei knobbels of knoopen, welke tot tusschen de ooren toe opwaard liep. Twee van deeze knobbels waren bijzonder groot. Nevens deeze ooren, was wederom aan iedere zijde onder de ooren een hoornachtige plaats, even zoo, als die boven den neus,

alleenlijk niet volkomen zoo groot. Deze plaats aan de linkerzijde had eene bloedroode kleur, om dat het dier dezelve aan de houten posten, tusschen welken het aan wordt gebonden, sterk gewreven of gekwetst had. — Men kon niet bestemmen, hoe veele hoornen hier ontstaan zouden. — Ook is dit dier ten minste geene bevestiging dier meening, dat de hoorn des Neushoorns een weeffel van in elkander gewerkte hairen is. Wanneer men dezzen knobbel naauwkeurig bezien heeft, gelooft men het zwaarlijk, dat het enkel met de huid verbonden is. Men kon ook noch boven, noch onder, noch aan de zijden ergens een spits end van hairen zien of losmaaken. Wanneer men met een mes, met eenen sleutel daaraan klopte, gaf het een geluid, als wanneer men op been slaat; het dier leed het van mij geduldig, en voelde met zijnen vinger, *digito misti, extensibili*, aan mijne hand. — Onder tusschen is het zeer wel mogelijk, dat de gevangenschap, of de traage en gemaklijke onderhouding van dit dier, de vorming deezer deelen in wanorde gebragt heeft. — Eenige jaaren geleeden zou een Rhinoceros, die twee hoornen had, en lang in Duitschland te zien was geweest, van *Manheim* te water op den Rhijn vervoerd worden; doch de boot sloeg om, en het dier verdronk in den stroom. Men heeft het opgevischt, en ten behoeve van het bezienswaardige Kabinet van den Keurvorst van den Palts opgestopt. — De Heer COLLINI bewaart, behalve deeze twee hoornen, welken men ook geenen oorsprong uit haar zal toeschrijven, nog twee andere hoornen van dit dier, welke aan elkanderen gegroeid zijn, en toonde mij onder nog de huisjes, waar door deeze beenharde knobels met het neusbeen vereenigd waren geweest. — Doch dat alles zou men aan eenen Neushoorn in de wildernis, en in zijnen wilden staat, veel beter kunnen waarneemen, dan aan onze opgeslootene en opgestopte dieren.

De Oogen. De wijze Schepper gaf aan alle groote dieren zeer middelmaatige oogen. Ook de oogen des Rhinoceros zijn klein, zwartbruin, en staan taamlijk verre aan de zijden van den kop. Zijn onderste ooglid ziet men naauwlijks. Zij zijn niet grooter dan Ossen oogen. — Het lid werkt door zijn inwendig maakfel, niet door zijne uitwendige grootheid.

De Ooren. Dezelve staan twee voet hoog van de neusgaten, zijn eene span lang, loopen spits toe, en zijn van buiten met ligtbluine hairen bezet.

De Haaren. Aan de Ooren had het dier hairen, en anders nergens dan aan den staart; en ook daar zaten maar onder aan, genoegzaam als aan het end van den staart des Ezels, sijne zwartblinkende hairen, ter lengte van eene vinger. Zij zitten zeer vast, en hebben sterke wortels; 't welk ik bemerkte, toen ik het dier eenige uit-trok. Men kon lang trekken, eer het dier zulks scheen te gevoelen. De hairen zijn in lang na zoo dik en grof niet, als die van den Olifant. Ik heb sommige uit den staart van den Olifant, die in de Diergaarden van Versailles is, dezelve gelijken naar dun yzerdraad. Maar die van den staart des Neushoorns zijn veel fijner, en dunner, en men zou moeite hebben, om ze met het bloote oog van Paardenhairen te onderscheiden. — Van het Rivierpaard, *Hippopotamus*, heb ik maar een enkel haairbotje: — zij zijn alle bleekgeel, kort, dun en slap. — De hairen, die aan de baarden van den Walvisch zitten, zijn stijf, borstelachtig, doch — ten minsten die van den jongen Walvisch, welke ik heb, niet zoo grof, gelijk de borstels van onze tamme of van de wilde zwijnen. — Bij den Neushoorn kon ik aan het onderlijf zelfs met het vergrootglas niet een enkel haair ontdekken. Men verzekerde mij ook, dat 'er zeker geene waren. Zij worden waarschijnlijk door het geduurig liggen en wrijven afgestooten.

De Voeten. Dezelve zijn gantsch gelijk. Men ziet ze nooit geheel, wijl zij in de huid steeken. Aan de voor en achter voeten zijn ieder drie teenen, en aan deeze zitten zwarte klauwen. Het achterste deel van den voet heeft bloot eene dikke huid, en staat niet op de aarde.

De Staart. De Staart reikt tot aan de kniebuig des diers op; is een weinig meer dan twee voet lang, zwart, oneffen, van onder met een bosje haair, en valt bijkans altijd stil tuschen de voeten van het dier neer.

De Roede. Men ziet dezelve, wanneer men zich neerbuikt, en tuschen de achtervoeten doorziet. Wanneer zij opzwellt, en zich uitrekt, is zij drie voet lang, staat op den grond, is achterwaard gericht, en de voorhuid van dezelve heeft, zegt men, nagenoeg de gedaante van het mondstuk aan een' jagthoorn. Ook aan deeze wortel van dit lid zitten geene hairen.

De Vrouwen. De huid heeft twee groote Vrouwen aan den hals, welke onder den kop neervallen. — Verder twee groote dwarsvrouwen over het geheele lijf: eene daar van is voor aan de borst, dan heeft de rug eene verdieping.

ping. Vervolgens loopt anderhalve spannen voor het begin van den staart de andere grootte dwarsvouw. Eindelijk zijn noch achter op de schenkels twee vouwen, die van de bovenste twee ontstaan, en tot den staart toe neerlooopen.

De Maas. Het dier is twaalf voet lang. Voor aan den kop is het vier voet hoog. Maar de kop hangt van vooren wat neerwaard. Achter heeft het Dier zijne grootste hoogte.

De Zeden. Zoo ras de Rhinoceros in den stal aan zijne vier voeten aangebonden is, wordt hij toornig en gramftoorig. Het verlies zijner vrijheid is hem zeer gevoelig. Maar zoo ras men hem vergunt, om in zijnen hof vrij rond te loopen, en in het water te liggen, is hij stil en bedaard, beschaadigt niemand, en bederft niets. Hij gaat over dag, en bijzonder wanneer hij gevreeten heeft, neder liggen. Men hoort van hem veele sterke lang aanhoudende winden, die van achter uitgaan, doch zonder eenen merklijken stank te veroorzaken. Toen het Dier in de Diergaarden van Versailles aankwam, bevond men, dat zijn huid in stukken sprong, wanneer het in de zon ging. De besten aan reepen worden zoo groot, dat men het rauwe vleesch kan zien, het bloed liep 'er in menigte uit, en de Rhinoceros vermagerde oogschijnlijk. Men begon derhalve de huid des diers met eene zwam, in olie gedoopt, te besmeeren. Daar door werd de huid week, zacht, buigzaam en reklijk. Blijkt het dus niet duidlijk, dat de groote Maaker der natuur aan den Neushoorn deswege het ingeschapen instinkt gegeeven heeft, om zich in modderachtig water te baaden, opdat de huid, welke zoo dik en hard is, dat ik mijnen stok daar op in stukken sloeg, in hun heere Vaderland haare beweegbaarheid en leepigheid niet verliezen zou? In Versailles werd men eindelijk het besmeeren met olie, welk aers duur te staan kwam, moede. Men groef dus eene wijde en diepe kuil in den hof, net voor de deur, waar door het dier uit zijne verblijfplaats uitgaat. Deeze kuil wordt nu bestendig vol water gehouden, en het dier ligt bijna den gantschen dag geheel onder water, en steekt slechts den neus en den mond in de hoogte. In het troebel water is het recht in zija schik. Zoo ras het in den winter begint te vriezen, moet het dit bijzonder genoeg vergeeten. Men maakt dan den stal dicht toe, t welk des winters eene aansienlijke menigte brandhout kost, en nu wordt het daaglijks weder-

om met olie ingewreven, en uit den verwarmden stal komt het niet eer, dan in het Voorjaar, weder ten voorschijn.

De Slaap. De Rhinoceros slaapt des nachts, en ontwaakt na verloop van vijf of zes uren weder. Wanneer het dier zich neer wil leggen, buigt het eerst den linker agtervoet onder zich, trakt dan de rechter voet ook onder den buik, en legt eindelijk de voorvoeten nevens zich.

De Stem. Het geluid, welk de Rhinoceros maakt, bestaat in een sterk maar dof geris. Van het knorren der Zwijnen is zijne stem meer, dan zich met woorden laat widdrukken, onderscheiden. De lucht gaat stootender wijze uit de wijde keel uit.

Een merkwaardig Berigt aangaande de wijze, op welke de oude Egyptenaars hunne Weetenschappen bewaarden.

Wanneer men op den afgelegen oorsprong der Weetenschappen te rug ziet, en daar bij de wijze, om dezelve in tijden van duisternis en onkunde te bewaaren, moet zulks een groot genoegen geeven aan een bespiegeld gemoed, het welk dezelve vergelijkt met dien staat van volmaaktheid, tot welken zij in onze verlichte Eeuw gebragt zijn. — De wijze, op welke de oude Egyptenaars hunne weetenschappen bewaarden, en de kennis daar van tot de Nakomstgichap voortplantten, verdient bijzonderlijk overwoogen te worden.

De Egyptische Priesters waren de bewaarders van alle hunne geleerdheid. Zij hadden de zorg over hunne Wijsgeerte en andere Weetenschappen zoo wel, als over hunnen Godsdienst en godsdienstige plechtigheden. Ook waren zij de eenige Lieden, tot welke zij, die begeerig waren, om daar in onderweezen te worden, zich ter bereiking van hun oogmerk moesten heen wenden. — Ten dien einde hadden zij verscheidene Collegien of Akademien in verscheidene deelen des Koninkrijks. Een van deeze Akademien was te *Heliopolis*. Страво, een bevoemd en geloofwaardig Geschiedschrijver der Oudheid, maakt er melding van, en verhaalt teffens, dat hij zelf die